

Włoska literatura religijna w epoce średniowiecza

Dokładnie w czasie rozwoju literatury sycylijskiej na dworze Fryderyka II w Umbrii rozkwit przeżywa literatura religijna. W przeciwieństwie do dworskiej literatury sycylijskiej, miała charakter masowy, początkowo powstawała po łacinie, później rozwijała się także w umbryjskim **volgare**. Ważną rolę zaczyna odgrywać nie tylko sposób narracji, ale przesłanie – contrast na wzór dyskurs scholastycznych. Utwory często były anonimowe, bądź też nosiły ślady autorstwa zbiorowego, często wykonywane publicznie. Pojawiają się pierwsze wizje zaświatów, mające na celu przestraszenie odbiorcy i sprowadzenie go na drogę prawości. liryka religijna ściśle związana jest z ruchem franciszkańskim, i tak, jak lirykę sycylijską charakteryzował sonet, w Umbrii była to

l'auda – wywodząca się z łacińskiego słowa l'aus, czyli pochwała, pierwsze utwory o charakterze pochwalnym powstają w latach 30 XIII wieku. Litania, akty strzeliste wzbogacane były często o elementy muzyczne i pieśni religijne, wykonywane podczas modlitw zbiorowych, np. procesji. W popularyzacji tego gatunku specjalizowały się bractwa religijne, teksty miały wymowę pozytywną, radość płynęła z wychwalania Boga, ale łączyła się z pogardą dla świata ziemskiego, często wykonywane przy umartwieniach. Najpierw były wyśpiewywane, później spisywane i gromadzone w zbiorach – laudari. Najstarszy zbiór – Laudari di Cotona z roku 1200.

Św. Franciszek z Asyżu

Św. Franciszek z Asyżu rodzi się pod koniec dwunastego wieku w rodzinie zamożnych kupców, początek jego życia opływał w liczne rozrywki aż w wieku około 20 lat trafia do więzienia z powodu kłeski Asyżu z Perugią, gdzie przechodzi duchową przemianę. Nawraca się, porzuca dotychczasowe życie i oddaje się praktykom religijnym, głosi pogardę dóbr ziemskich. W 1207 roku odrzuca spadek, obnaża się publicznie oddając ubranie ojcu i tym samym podkreślając odrzucenie własności prywatnej. Szybko znajduje licznych naśladowców i tworzy zakon braci mniejszych zaaprobowany przez papieża Innocentego III, ostatecznie usankcjonowany w 1210. Po roku 1223 odbywa podróż do ziemi świętej, próbując nawrócić samego sułtana.

Hymn do stworzenia / Cattico di frate sole (pieśń do brata słońce) – lauda w umbryjskim volgare, z 1226 roku, na język polski przełożona przez Leopolda Staffa, jeden z pierwszych tekstów artystycznych literatury włoskiej i jedyny tekst w volgare, którego atrybucji jesteśmy w zupełności pewni.

Stworzony jako instrument propagandy religijnej i dlatego też napisany w volgare, by móc zwrócić się do ludu prostego, niewyszukanego. Stanowi, że pochwały godny jest tylko Bóg, ale ludzie niegodni są, aby zwracać się ze swoimi pochwałami bezpośrednio do niego, wychwalanie stwórcy pośrednio poprzez dzieła jego stworzenia, długa lista pochwał boskim dzieł – natura, kontrastująca z dziełem z odrzuceniem świata i norm społecznych, pokazuje ewangeliczną ideę braterstwa – harmonijny związek człowieka z naturą i otaczającym go światem, a więc z Bogiem. Optymistyczna wizja obowiązków człowieka wobec Boga i świata, według św. Franciszka człowiek uwolniony z hierarchicznych więzów hierarchii społecznej może żyć w wolności rozumianej nie tylko w sensie duchowym, ale też materialnej, krytykował samą instytucję kościoła, poddawał wątpliwości istnienie przewodnictwa doczesnego, instytucji społeczno-politycznej. Przeciwstawia się pesymizmowi apokaliptycznemu i wskazuje pogodny aspekt stworzenia, śmierci, relacji z Bogiem, waloryzuje obraz natury, bo to w niej odbija się piękno i obraz Boga. Życie Chrystusa staje się wzorcem bezpośrednim i dlatego też stosuje bezpośrednie odwołania do Ewangelii, odniesienia mimetyczne zamiast odniesień metaforycznych.

Kult św. Franciszka w literaturze późniejszej związany jest z utworzonym przez niego zakonem. Franciszek, nazywany „biedaczną z Asyżu” był dla wielu niedoścignionym wzorem do naśladowania do chrześcijańskiej doskonałości

- **Legenda pierwsza i Legenda druga (1246/7)** – najwcześniejsza biografia św. Franciszka napisana po łacinie przez Franciszkanina Tommasa da Celano – autora Dies irae (hymnu o dniu Sądu Ostatecznego) i wkrótce przełożona na włoski

- **Czyny błogosławionego Franciszka i jego współbraci** – napisane w XIII wieku po łacinie przez Ugolina di Monte Santa Maria, na nich oparto późniejsze Kwiatki świętego Franciszka

- **Kwiatki św. Franciszka** – ok. 1380, napisane po włosku, anonimowy autor opisuje poczynania i przytacza wypowiedzi świętego i jego towarzyszy, żywot św. Franciszka opisany jest wzruszająco, z prostotą, podzielone na wiele rozdziałów. Wydania Kwiatków zawierają zazwyczaj dwa teksty franciszkańskie z tego samego okresu – bracia Jałowca i brata Idziego.

Giacopone da Todi

Giacopone da Todi uważany jest za jednego z najbardziej oryginalnych poetów trzynastowiecznych, jego religijność wzajemnie się przenika z zainteresowaniem sprawami ziemskimi, współistnieniem mistycyzmu i konkretności, uznawany za przeciwny biegun do św. Franciszka. Urodził się w arystokratycznej rodzinie około 1236 roku, studiował prawo, pracował jako notariusz z Vanną di Bernardino di Guidone.

W 1268 doświadcza nawrócenia, do którego impulsem była nagła śmierć żony. Postanawia rozdać swoje dobra biednym i wstępuje do zakonu franciszkańskiego, ale łączy się z najbardziej buntowniczym odłamem – spirytuałami charakteryzującymi się rygorystyczną interpretacją reguł zakonnych i absolutnym ubóstwem. Giacomone da Todi wypowiadał się przeciwko korupcji kościoła i znalazł się wśród przeciwników papieża Bonifacego VIII, zostaje przez niego ekskomunikowany i uwięziony. Na wolność wychodzi dopiero za panowania kolejnego papieża. Jest autorem kilkudziesięciu laud, jego twórczość dominowana jest przez religijność odrzucającą cielesność będącą źródłem wszelkiego zła moralnego. Przez jego twórczość przemawia także religijność o charakterze satyrycznym (korupcja osób duchownych), ascetyczne napięcie wywołane miłością Boga, samoponiżenie przez ubóstwo i chorobę – jedną ze swych laud rozpoczyna słowami „o panie, racz zesłać na mnie chorobę” co stanowi o zatraceniu się w miłości boskiej przeżywanej jako radość i udrękę razem, w innych prosi o obłąd, bądź też szyderstwa ze strony bliźnich. Poeta neguje niemal wszystko, co związane jest z życiem doczesnym we wszystkich aspektach życia ludzkiego dostrzega chciwość, przemoc, obłudę, świat pełen zła, które piętnuje w swojej twórczości. Kto kocha Stwórcę, musi wyrzec się jakiegokolwiek miłości własnej, zapomnieć o świecie, odciąć się od intelektualizmu wszechobecnego w środowiskach duchownych, rozważań teologicznych i filozoficznych, ponieważ prowadzą one do nikąd. Styl, którym pisze Jacopone da Todi wnosi język ludowy w odmianie umbryjskiej na bardzo wysoki poziom, jako człowiek bardzo wykształcony chętnie odwołuje się do Biblii, używa latynizmów, wykazuje się znajomością współczesnej mu i wcześniejszej włoskiej poezji świeckiej, a zwłaszcza liryki sycylijskiej, czerpie również z mowy codziennej.

- **Donna del paradiso** – najslawniejsza lauda opisująca płacz Madonny pod krzyżem, jest najstarszym przykładem laudy dramatycznej, ma formę dialogu i wypowiada się w niej najprawdopodobniej św. Jan. Cały tekst koncentruje się wokół udręki Matki Boskiej pod krzyżem, lauda będąca ogniwem między lauda narracyjną a teatrem religijnym – *sacre rappresentazioni* – przedstawienie o tematyce religijnej odgrywane na placach średniowiecznych.

Giacomino da Verona – autor *O Jerozolimie Niebieskiej*, *O Babilonii Mieście Piekielnym*, opis zaświatów zgodnie z wizją apokaliptyczną św. Jana

Bonvesin della Riva – także przedstawia swoją wizję zaświatów, opisuje męczarnie piekielne, mękę pańską, rajską chwałę, nie przedstawia jednak czyścica (który pojawi się dopiero u Dantego), pisał wiele exemplów – krótkich opowiadań ilustrujących pozytywną lub negatywną postawę o celu umoralniającym; autor jednego z pierwszego podręcznika o dobrych obyczajach